

Л. О. МАКАРЕНКО,
кандидат юридичних наук

ДО ПИТАННЯ ПРО ІНТЕРПРЕТАЦІЮ ПОНЯТТЯ «ПРАВОВА КУЛЬТУРА»

У статті проаналізовано сучасні підходи щодо інтерпретації поняття «правова культура», які розкривають його залежно від обраних концептуальних основ її розуміння, зокрема, правова культура розглядається: як сукупність правових явищ, що існують у суспільстві; відповідно до суб'єктів; правові культури отождосяються з правовими системами і сім'ями країн і народів; як правова спадщина.

***Ключові слова:** правова культура, суб'єкти правової культури, правова система, правова сім'я, правова спадщина.*

Макаренко Л. О. К вопросу об интерпретации понятия «правовая культура»

В статье проанализированы современные подходы к интерпретации понятия «правовая культура», которые раскрывают его в зависимости от избранных концептуальных основ ее понимания, в частности, правовая культура рассматривается: как совокупность правовых явлений, которые существуют в обществе; в соответствии с субъектами; правовые культуры отождествляются с правовыми системами и семьями стран и народов; как правовое наследие.

***Ключевые слова:** правовая культура, субъекты правовой культуры, правовая система, правовая семья, правовое наследие.*

Makarenko L. O. To the question about interpretation of concept “legal culture”

In the article modern approaches are analysed in relation to interpretation concepts “legal culture”, that exposed him depending on select conceptual bases of her understanding, in particular, a legal culture is examined: as totality of the legal phenomena that exist in society; in accordance with subjects; legal cultures equate with the legal systems and families of countries and people; as a legal inheritance.

***Key words:** legal culture, subjects of legal culture, legal system, legal family, legal inheritance.*

Як відомо, органічною складовою загальної культури суспільства є правова культура. Що являє собою таке поняття, як правова культура? Безумовно, поняття це – надзвичайно широке, складне, багатоаспектне. Кожна з його складових може бути предметом спеціального дослідження. Юридичній науці відомі різні підходи до визначення поняття, властивостей та ознак правової культури.

Цілком очевидно, що правова культура – явище соціальне та історичне. Закономірністю розвитку правової культури є те, що вона завжди є «зліпком» певної історичної епохи.

Вагомий внесок у дослідження різноманітних аспектів правової культури зробили відомі українські та російські вчені: С. Алексєєв, В. Бабкін, В. Головченко, О. Данильян, Г. Клімова, М. Козюбра, А. Колодій, О. Костенко, О. Литвинов, О. Лукашова, С. Максимов, О. Менюк, Є. Назаренко, Ю. Оборотов, Н. Оніщенко, М. Панов, П. Рабінович, В. Сальніков, В. Співак, Ю. Шемшученко, І. Яковюк та ін.

Дійсно, дослідження, що здійснені різними авторами щодо проблематики правової культури, становлять чимале надбання в правовій сфері та відзначаються розмаїтістю наукового пошуку.

Нині термін «правова культура» широко використовують вчені, законодавці, політичні діячі, пересічні громадяни. Однак у суспільстві не існує єдиного розуміння цього феномена. Пліуралізм думок не лише не сприяє розв'язанню проблеми, а й вносить до певної міри плутанину в юридичну науку, спричиняючи проблеми як наукового, так і практичного характеру.

Багатоаспектний підхід до визначення поняття «правова культура» є надзвичайно важливим. Сьогодні, стверджував В. Селіванов, необхідним є переосмислення традиційної (для радянської юридичної науки і практики) державоцентристської правової ідеології (людина для держави), її зміну на людиноцілеспрямовану (держава для людини), інтенсивне розроблення новітніх ідей праворозуміння, сучасних проблем методології й теорії пізнання правової дійсності. Це пов'язано безпосередньо із складним процесом формування нового гуманітарного суспільного світогляду й сучасної правосвідомості, де елементи вітчизняного права мають становити органічну складову демократичної правової культури, яка має змінити правову культуру, «успадковану» від колишнього радянського державного устрою, політичного режиму і правового порядку, спрямованих на захист інтересів держави¹.

У 1960–1970-х роках існував двосторонній підхід до розуміння правової культури, а саме: відповідно до ідейно-правового стану суспільства на певному етапі його розвитку²; з точки зору з'ясування сукупності таких компонентів, як розуміння права, вміння застосовувати закон та поважати його³. У наведених визначеннях поняття правової культури простежується те, що вони ґрунтувалися на марксистсько-ленінській ідеології і виходили з принципів партійності, класовості та глумачення права як волі панівного класу. Таким чином, спостерігається крайня ідеологізація правової культури⁴.

У 1980–1990-х роках увагу вчених привернула розробка методологічної складової зазначеного поняття. Зокрема, комплексному дослідженню феномена «правова культура» були присвячені праці В. Сальнікова, в яких правова культура розглядається з двох позицій: по перше, як характеристика рівня розвитку правових явищ на певному етапі розвитку суспільства (правова культура суспільства); по-друге, як якісна характеристика сприйняття права і правової поведінки окремої особистості (правова культура особистості)⁵.

У 2000-х роках увага вчених зосереджувалася на розробці проблематики правової культури – на теоретичному і прикладному напрямках, пов'язаних з нормотворчістю. У першому випадку досліджуються проблеми, пов'язані з осмисленням залежностей, що виникають між змістом правових положень і цінностями цивілізації (політичними, моральними, естетичними тощо). У другому – йдеться, як правило, про те, як саме конкретні законодавчі норми, визначаючи поведінку індивіда в суспільстві, забезпечують дотримання і реалізацію природних прав людини.

Особливість сучасних підходів до розуміння правової культури передусім виражається в інтегрованості точок зору дослідників, у прагненні не описати правове явище, а розкрити його сутність у взаємозв'язку з іншими галузями наукових знань.

Так, на думку Ю. Шемшученка, правова культура є необхідною умовою розвитку інтелектуального, духовного потенціалу народу, утвердження цілісної системи світоглядно-ціннісних орієнтацій, передусім сучасного юридично-го світогляду, правових ідеалів, сучасного праворозуміння. Право і культура є взаємопов'язаними, взаємодіючими категоріями, оскільки право є елементом культури суспільства, його соціальною цінністю⁶.

З точки зору Є. Назаренко, правова культура являє собою сукупність досягнень суспільства у сфері регулювання суспільних відносин, що забезпечує верховенство права в суспільному житті, тобто панування правових принципів справедливості й гуманізму, захист прав і свобод людини, її честі та гідності, реальне забезпечення місця людини як найвищої соціальної цінності⁷.

Поряд з тим Р. Сербин поняття правової культури визначає як категорію філософії права, яка характеризує зумовлене природним правом, всім соціальним, духовним, політичним, економічним ладом правове життя людини й людства, що полягає у досягнутому рівні розвитку правової діяльності, правосвідомості та загалом у рівні правового розвитку суб'єктів (людини, різних груп, всього населення, людства взагалі), і забезпечує верховенство права в суспільному житті, дієвість гуманістичних принципів справедливості, свободи й гуманізму, людини як найбільшої соціальної цінності, захист її честі й гідності, а також гарантованість державою, міжнародними інституціями захисту прав і свобод, загальнолюдських цінностей⁸.

Доречно навести думку С. Максимова, який стверджує, що правова культура є інтегральною характеристикою розвитку правової системи. Важливий показник правової культури – рівень розвитку правової діяльності, що складається з теоретичної продуктивної (діяльність учених юристів) і репродуктивної (юридична освіта у всіх її видах і установах), а також практичної – правотворчої і правореалізувальної, у тому числі правозастосовної діяльності⁹.

«... Правнична культура – це ідеї, цінності, очікування і ставлення до права і юридичних інститутів, яких дотримується певне суспільство або певна частина суспільства»¹⁰. Упродовж тривалого часу, зазначає С. Головатий, саме таке розуміння цього поняття підтверджувало свою корисність. І саме тому «правнична культура» сприймається як ключ до усвідомлення судових рішень узагалі, бо саме вона становить дух того, що потім іменується як «право», де відсутня ідеологія¹¹.

Отже, враховуючи зазначені та існуючі в юридичній науці інтерпретації правової культури, спробуємо визначити сучасні підходи до її розуміння.

Правова культура розглядається як сукупність правових явищ, що існують у суспільстві. Правова культура будь-якого суспільства включає законодавство (юридичні приписи), юридичні установи, юридичну практику (як діяльність офіційних державних органів, так і правову поведінку громадян, їх організацій), правову свідомість. Отже, проявами зазначеного феномену є інституціональні, поведінкові, інтелектуальні¹².

Правова культура розглядається відповідно до суб'єктів. Правова культура внутрішньо динамічна, розвивається і вдосконалюється за власною логікою, за своїми внутрішніми законами завдяки її носіям (суб'єктам), які, створюючи, розвиваючи і зберігаючи правові надбання, самі перебувають під їхнім впливом¹³.

Т. Бачинський, керуючись оціночно-позитивним критерієм, пропонує для обговорення таку дефініцію: правова культура – це сукупність таких елементів державно-юридичної (правової) системи, які, відповідаючи принципам природного права, є корисними (цінними) для існування і розвитку індивідів, їх груп, об'єднань та зрештою усього суспільства¹⁴.

Правову культуру суспільства і правову культуру особи, зазначає О. Скакун, не можна розглядати окремо одну від одної, адже вони справляють взаємовплив та взаємодоповнення одна на другу. Правова культура суспільства – це система правових цінностей (форм, норм, принципів і інститутів), накопичених і таких, що постійно розвиваються юридичною наукою, освітою і практикою з метою забезпечення якісного стану правового життя особи і суспільства¹⁵. Правова культура особи – це усвідомлення конкретною людиною наявної системи права і правових знань узагалі та правомірне дотримання їх у своєму житті. Вона характеризує певний рівень знання права членами суспільства, їх поважливе ставлення до права, престижність права в суспільстві, стан правової свідомості учасників суспільного життя¹⁶.

Між правовою культурою суспільства і правовою культурою особи є правова культура певної соціальної групи індивідів (наприклад, молоді або пенсіонерів), під якою слід розуміти одну із форм правової культури, що виділяється своїми особливими характеристиками: соціально-демографічними, регіональними, професійними, соціально-майновими, конфесійними тощо.

Правові культури ототожуються з правовими системами і сім'ями країн і народів. На думку О. Краснокутського, правова культура визначається як окрема категорія для позначення правової системи, що історично склалася, інститутів державно-організованого суспільства, які з нею корелюють, а також зумовлених їх діяльністю правових знань і мотивів, форм, способів і методів правової діяльності, цінностей, оцінок, із необхідністю притаманних кожному народу, класу, нації, іншій соціальній групі, окремій особистості на певному етапі їх розвитку¹⁷.

Говорячи про категорію «правова система», слід наголосити на її співвідношенні з категорією «правова сім'я», що охоплює групи країн, об'єднаних спільністю правової традиції, джерел права, правових інститутів, які історично склалися. Для з'ясування цього співвідношення достатньо звернутися до відомої праці Р. Давида, який зазначає, що хоча в сучасному світі існує безліч правових систем, вони можуть бути зведені в обмежену кількість сімей¹⁸.

Оскільки правова культура є одним з визначальних чинників становлення і розвитку правових систем, які на підставі схожості у змісті права і зовнішніх формах його виразу, юридичної практики, правової ідеології прийнято об'єднувати у відповідні сім'ї (типи), можна виділити романо-германську, англо-американську, традиційно-релігійну (мусульманську, індуську, іудейську та ін.) типи правової культури. Як особливі типи в рамках даної класифікації можна виокремити також міжнародну правову культуру і правову культуру Європейського Союзу¹⁹.

Різноманіття підходів щодо поняття і змісту правової культури породжує різні типології культур. Проте під типом культури можна розуміти сукупність тісно взаємозв'язаних рис, зразків, моделей, які мають певний набір кількісних і якісних характеристик, а також істотних ознак.

Визначення та дослідження типів культур нашоветується на чималі труднощі. Тип – це ідеальна абстрактна конструкція, яка в узагальненому вигляді виражає деякі суттєві («типові») риси культур, відволікаючись від їх специфічних особливостей. Проте кожна реальна культура унікальна, і віднести її до того чи іншого типу вдається лише з якимись спрощеннями та застереженнями. Конкретні культури, що існували історично, лише приблизно відповідають тому чи іншому типу. Вони можуть відходити від його типових рис і включати в себе риси інших типів.

Характеристики, властиві культурам одного типу і відрізняють їх від іншого типу культур, можна виділяти по-різному. Взавши ті чи інші з них як критерій, культурологи будують різні типології. Існують варіанти типології культури, в основі яких лежать географічний принцип (локалізація в просторі), хронологічний принцип (локалізація у часі), особливості релігії, мови, економіки та ін. Одна з найважливіших проблем полягає у виборі основної типологічної одиниці, тобто вихідної форми культурних утворень, які поділяються на різні типи. За таку типологічну одиницю доцільно прийняти культуру як цілісну і автономну систему, що являє собою продукт історичного розвитку будь-якого народу – культуру етносу або нації. Тоді типи являтимуть собою класи або групи етнічних і національних культур (*метакультури*), а також різновиди культурних форм всередині етнічних і національних культур (*субкультури*)²⁰.

Тип правової культури певного суспільства зумовлений етнонаціональним розвитком тієї або іншої спільноти, її правовим менталітетом, особливостями культурно-історичної спадщини. Отже, правову культуру можна класифікувати за цивілізаційним та національним критеріями – правова культура «східного» та «західного» типу²¹.

Отже, в основі культурно-історичного підходу до світової правової культури лежить ідея культурно-історичних типів, що дає підстави виділити стільки типів правових культур, скільки існувало в минулому та існує нині відповідних материнських культурно-історичних типів, материнських цивілізацій.

У межах будь-якої формації існують різні цивілізації; останні, розвиваючись, переходять з однієї формації в іншу або зникають, або деякі з них зупиняються у своєму розвитку, залишаючись у межах однієї формації.

Кожен тип культури, на думку П. Сорокіна, має власну систему знань; філософію і світогляд; свою релігію і стандарти «святості»; власні уявлення про те, що правильно і неправильно; форму мистецтва і літератури; власну мораль; закони, норми поведінки; домінуючі форми соціальних відносин; економічну і політичну організацію; свій власний тип людської особистості з особливим менталітетом і поведінкою²²

Правова культура, наголошують українські вчені, будується на менталітеті певного народу, а тому може розглядатися як один з критеріїв ідентифікації національних правових систем¹⁹. Подібної думки дотримується й О. Братусева, яка типологізує правову культуру відповідно до типу правового менталітету, зосереджуючи увагу на тому, що саме правовий менталітет необхідно визнати основним критерієм типології сучасних правових культур. Пояснюючи дану позицію, авторка наголошує, що оскільки розвиток правових культур на сучасному етапі відбувається під впливом глобалізації, інші критерії не дають змоги виокремити класифікаційні групи, що характеризуються принциповими

індивідуальними властивостями. Вияв особливостей правового менталітету конкретного суспільства є єдиним шляхом пізнання його духовної і матеріальної культури, а також пояснення її розвитку в умовах глобалізації. Внесення в національну правову культуру будь-яких елементів, які не узгоджуються з правоментальними установленнями та цінностями, передбачає виникнення внутрішніх протиріч, зниження ступеня системності правової культури²⁴.

Правова культура розглядається як правова спадщина. С. Станік слушно зазначає, що правова культура будь-якого державно-організованого суспільства не тільки продумує свої сучасні «продукти», а й містить у собі певну правову спадщину минулого²⁵. Правова спадщина – це сукупність зв'язків, відносин і результатів правового розвитку минулих історичних епох у межах окремої правової культури, правової системи чи правової сім'ї. Правова спадщина втілена в сукупності правових цінностей, закладених в основу будь-якої правової системи, за допомогою яких існує, функціонує й розвивається право. Національна правова культура в кожний конкретний момент містить у собі правову спадщину і творить її²⁶.

Існує література, живопис, архітектура, музика, інші види культурної спадщини, створені і заповідані нам нашими предками, збереження яких забезпечують бібліотеки, музеї, фонди архівних сховищ. Формою вираження правової культурної спадщини є пам'ятки права, створені різними народами в різні історичні періоди.

На думку О. Копієвської, культурна спадщина є сукупністю всіх матеріальних і духовних культурних досягнень суспільства, його історичний досвід, соціальний капітал, що зберігається в арсеналі національної пам'яті. Як важлива складова розвитку будь-якої цивілізації, культурна спадщина формує особливий національний менталітет, стверджує спадкоємність духовних, моральних, етичних та гуманістичних цінностей²⁷. Культурна спадщина не є чимось незмінним: культура будь-якої історичної епохи завжди, у кожний даний момент і включає культурну спадщину, і творить її. Культурні зв'язки, що виникають сьогодні, і культурні цінності, що сьогодні створюються, виростаючи на ґрунті освоєння певної культурної спадщини, завтра самі перетворюються на складову культурної спадщини, що дістається новому поколінню²⁸.

Збереження і примноження культурних цінностей належать до пріоритетних напрямів політики держави у сфері культури. Відповідно до ратифікованих Верховною Радою України міжнародних конвенцій охорона культурної спадщини є міжнародно-правовим зобов'язанням нашої держави перед світовою спільнотою²⁹.

Підсумовуючи, зазначимо, що нами визначено такі сучасні підходи щодо інтерпретації поняття «правова культура». Зокрема, правова культура розглядається: як сукупність правових явищ, що існують у суспільстві; відповідно до суб'єктів; правові культури ототожнюються з правовими системами і сім'ями країн і народів; як правова спадщина.

1. Селіванов В. До проблеми розроблення концепції розвитку вітчизняної юридичної науки // Право України. 2001. № 7. С. 12. 2. Красавчиков О. А. Основные черты и значение социалистической правовой культуры // Советское государство и право. 1968. № 6. С. 18–20. 3. Лукашева Е. А. О воспитании правосознания и правовой культуры //

Советское государство и право. 1962. № 7. С. 38–40. **4. Власенко В. П.** Генезис поняття «правова культура» у працях вітчизняних та зарубіжних вчених // Часопис Академії адвокатури України. 2010. № 4. С. 4. **5. Сальников В. П.** Социалистическая правовая культура. Методологические проблемы / под ред. Н. И. Матузова. Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1989. 142 с. **6. Шемшученко Ю. С.** Теоретичні засади взаємодії права і культури // Право та культура: теорія і практика: міжнар. наук.-практ. конф. Харків: МП «Лєся», 1997. **7. Назаренко Є. В.** До питання про поняття правової культури // Правова культура і підприємництво. Київ–Донецьк: Ін-т приватного права і підприємництва АПРн України; Донецький ін-т підприємництва, 1999. С. 18–19. **8. Сербин Р. А.** Правова культура – важливий фактор розбудови правової держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. С. 8. **9. Максимов С. І.** Правова культура як інтегральна характеристика правової системи // Правова система України: проблеми і тенденції розвитку: матеріали наук.-практ. конф., 3 червня 2010 р., Харків / редкол.: Ю. П. Битяк та ін. Харків, 2010. С. 7. **10. Головатий С.** Про людські права. Лекції. Київ: Дух і літера, 2016. С. 34. Джерело: Lawrence Friedman. The Concept of Legal Culture: A Reply David Nelken (ed.). Comparing Legal Cultures. Aldershot: Dartmouth, 1997. **11. Головатий С.** Про людські права. Лекції. Київ: Дух і літера, 2016. С. 339. **12. Теория государства и права:** учебник / увод ред. В. В. Лазарева, С. В. Липеня. 4-е изд., перераб. и доп. Москва: Юрайт, 2011. С. 403. **13. Яковлюк І. В.** Правова культура як характеристика якісного стану правової системи // Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Харків: Право, 2008. Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. С. 649. **14. Бачинський Т.** Правова культура: деякі сучасні підходи до її розуміння // Юридична Україна. 2011. № 8. С. 19. **15. Скакун О. Ф.** Юридическая деонтология. Харків: Еспада, 2002. С. 191. **16. Станік С. Р.** Динаміка правової культури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 1997. С. 5. **17. Краснокутський О. В.** Культурно-правовий чинник оптимізації розвитку ідеології державотворення в Україні // Антропологічні виміри філософських досліджень. 2014. № 6. С. 92. **18. Давид Р.** Основные правовые системы современности; пер. с фр. и вступ. статья В. А. Туманова. Москва, 1988. С. 38. **19. Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В.** та ін. Загальна теорія держави і права: підручник / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. С. 551–552. **20. Типологія культури** URL: http://studme.com.ua/138712194842/kulturologiya/tipologiya_kultury.htm. **21. Калиновський Ю. Ю.** Типології правосвідомості та правової культури: сутнісний і компаративний аналіз // Герасіна Л. М., Данильян О. Г., Дзьобань О. П. та ін. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні: монографія. Харків: Право, 2009. С. 31. **22. Sorokin P.** Social and Cultural Dynamics. New York, 1937. Vol. 1. P. 19, 32, 67. **23. Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В.** та ін. Загальна теорія держави і права: підручник. С. 550. **24. Братусева О. Н.** Правовые культуры в условиях глобализации: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2009. **25. Станік С. Р.** Названа праця. С. 9. **26. Оборотов Ю. М.** Традиції та новації в правовому розвитку: загальнотеоретичні аспекти: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук за спец. 12.00.01 Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Одеська національна юридична академія. Одеса, 2003. С. 14. **27. Копієвська О. Р.** Всесвітня культурна спадщина: регулювання міжнародним правом // Держава і право: зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2006. Вип. 33. Юрид. і політ. науки. С. 25–30. **28. Баллер Э. А.** Преемственность в развитии культуры. Москва: Наука, 1969. С. 70. **29. Акуленко В. І.** Міжнародне право в сфері реституції культурних цінностей і формування позиції України // Ідеологія державотворення в Україні: історія і сучасність: матеріали наук.-практ. конф. 22–23 листопада 1996 р. Київ: Генеза, 1997. С. 359–362.

Makarenko L. O. To the question of the interpretation of the concept of «legal culture»

Studies by various authors on the issue of legal culture, is a considerable asset in the legal field and diversity of scientific research.

Currently, the term «legal culture» is widely used by scientists, legislators, politicians, and ordinary citizens. In society there is no single understanding of this phenomenon. Pluralism not only does not solve the problem, but introduces, to some extent, confusion in legal science, causing problems as a scientific and practical nature.

In the 1960-1970 of XX century there was a two-pronged approach to understanding legal culture, namely in accordance with the ideological and legal state of society at a certain stage of its development; from the point of view of ascertaining the aggregate of such components as understanding of the law, ability to apply the law and respect it.

In 1980-1990 attracted the attention of scientists to develop the methodological implications of the concept. In particular, the complex research of the phenomenon of «legal culture» was dedicated to the works of scientists, whose legal culture is considered from two perspectives: first, as a characteristic of the level of development of legal phenomena at a certain stage of development of society (the legal culture of the society); secondly, as a qualitative characteristic of the perception of law and legal behavior of the individual (legal culture of the personality).

In 2000, the attention of scientists is focused on the development of the problems of the legal culture associated with the following directions, namely, theoretical and applied, related to the rulemaking. In the first case examines the problems related to the comprehension of dependencies that occur between the content of legal provisions and values of the civilization (political, moral, aesthetic, etc.). In the second case, it is usually about how exactly a specific legislative norms defining the behavior of the individual in society to ensure compliance and implementation of natural human rights.

Given these and existing in legal science of the interpretation of legal culture, the article attempts to identify and analyze current approaches to its understanding.

Legal culture of any society includes the legislation (legal regulations), legal institutions, legal practice (as an activity of official government agencies, and legal behavior of citizens, their associations), legal consciousness.

Legal cultures are internally dynamic, evolving and improving according to its own logic, its own laws through its bearers (actors - individuals, society, social groups of individuals (youth, pensioners)), which, creating, developing and maintaining the legal domain, are themselves influenced by them.

Legal culture is defined as a separate category to refer to the legal system historically developed institutions of state-organized society, with which it is correlated, but also due to their activities of legal knowledge and motives, forms, techniques and methods of legal activities, values, estimates, by need inherent in every people, class, nation, another social group, individuals at some stage of their development.

Legal culture of any state-organized society is not only contemplating their modern products, but also contains some legal legacy of the past.

In summary, the article states that there are the following modern approaches to the interpretation of the concept of legal culture, including legal culture is considered: as a set of legal phenomena existing in the society; accordingly to the actors; and legal culture identified with the legal systems and families of countries and peoples; as legal inheritance.

Key words: *legal culture, the subjects of legal culture, legal system, legal family, legal inheritance.*